

L'ECONOMIA GLOBAL: CAP ON VA EL MÓN AL S.XXI.

Sessió 05: Blocs de poder en el capitalisme actual; regionalització i potències emergents.

Introducció

En sessions anteriors hem analitzat la globalització definint-la com la fase actual del sistema capitalista. És a dir, com un reflex del procés d'acumulació inherent al sistema capitalista. A l'hora de traslladar aquest esquema a l'anàlisi del món real sorgeixen dificultats. Això és degut a l'existència dins del capitalisme d'una lògica territorial i política que a vegades pot ser o semblar contradictòria amb la lògica econòmica o estructuralista. Com podem explicar fenòmens polítics com la Unió Europea? Com explicar el total domini de les empreses espanyoles a Amèrica llatina? Com explicar l'emergència de països com la Xina al primer pla de l'escenari econòmic i polític mundial? Com explicar el viratge cap a un imperialisme militar dels EE.UU.?

Per a respondre a aquest tipus de preguntes cal analitzar com, en el capitalisme, s'interrelaciona el sistema econòmic amb el sistema polític i d'altra banda quines relacions espacials, geogràfiques, es desprenen també del model econòmic.

Començarem amb algunes observacions bàsiques sobre la importància de l'Estat en el procés d'acumulació capitalista.

El paper de l'estat

L'Estat¹ ha estat sempre un element central en el sistema capitalista. Des de bon començament el capital va cercar instruments que li permetessin assegurar i/o afavorir el procés d'acumulació i l'Estat és sense cap mena de dubte el seu instrument més important. No és

¹En endavant usarem el terme Estat però cal aclarir que ens referim al conjunt d'actuacions que formen part del Sector Públic i no només als governs dels estats.

casualitat doncs que el procés de creació dels estats-nació moderns tal i com els coneixem avui coincideixi en el temps amb l'expansió i consolidació del capitalisme en aquests mateixos territoris. Així ja de bon començament l'Estat va jugar un rol important en l'afavoriment del desenvolupament capitalista dins dels seus límits territorials tot protegint-lo de la competència exterior. Tant és així que Lennin va arribar a anunciar que *l'estat és el braç armat del capital*.

A partir del final de la Segona Guerra Mundial, amb el sorgiment dels EE.UU. com a superpotència (en el "món capitalista" s'entén), el declivi dels estats europeus i la progressiva pèrdua dels seus imperis colonials, les grans empreses nord-americanes s'expandiran per tots els territoris sota la influència del bloc capitalista. Amb la reestructuració capitalista que seguirà la crisi dels anys setanta del S.XX. aquestes empreses transnacionals, ja no només nord-americanes sinó també europees i asiàtiques, passaran a dominar l'economia i el comerç internacional.

Amb l'entrada en la fase de la globalització, doncs, les empreses transnacionals clarament superen el marc purament nacional i per tant caldrà una reorientació de l'actuació de l'Estat.

Així doncs podem agrupar les noves funcions de l'estat en tres grans àmbits:

APLICACIÓ DE LES POLÍTIQUES NEOLIBERALS: tal com hem vist la globalització no pot deslligar-se del neoliberalisme com a paradigma econòmic dominant. Així doncs una de les noves funcions que hauran d'assumir els estats serà la d'impulsar les polítiques neoliberals. Aquestes consistiran en obrir el territori als mercats internacionals, fer atractiu el seu territori per al capital transnacionals i legitimar el model econòmic neoliberal entre la població i/o reprimir les reaccions que posin en perill el procés d'acumulació.

CREACIÓ D'ORGANISMES SUPRAESTATALS: l'aparició d'empreses transnacionals que operen i/o produeixen a diferents països supera la capacitat dels Estats-nació de jugar el paper de garants de l'acumulació capitalista i, de fet, sovint els Estats es convertiran en un obstacle per a les ETN en tant que aquests intentaran protegir el capital nacional davant de la competència de les ETN. És per això que aviat les empreses transnacionals veuran la necessitat d'impulsar la creació d'organismes supraestats que puguin dur a terme les funcions clàssiques dels Estats.

APROPIACIÓ DE LA POLÍTICA EXTERIOR DELS ESTATS: davant els obstacles que suposaran els estats per a les ETN, aquestes recorreran sovint a pressionar als seus Estats-mare respectius per tal que per via diplomàtica i/o política intercedeixin en el conflicte tot pressionant a l'estat per tal que faciliti l'activitat de les empreses transnacionals i ofereixi *seguretat jurídica* per a les inversions estrangeres.

Globalització i regionalització

Actualment, en la dinàmica del capitalisme conviuen dos processos que a priori semblen contraposats. D'una banda trobem la globalització i l'expansió del capital per tots els racons del planeta i per altra la conformació de diferents blocs regionals que, en principi, significarien un intent de limitar l'Abast de la globalització.

El cert és que aquests processos no poden explicar-se independentment de la globalització i sorgeixen arran de la reestructuració capitalista posterior a la crisi dels anys 70 del S.XX.² De fet serà com a conseqüència de la crisi i la contracció del comerç mundial causada pel trencament del patró dòlar-or que farà que els capitals es refugïïn dins de les seves pròpies àrees d'influència cercant un cert proteccionisme constituent i defensant poderosos mercats interns a la vegada que s'inicien reformes per tal d'aprofitar al màxim les economies d'escala davant la competència internacional (M.Etxezarreta 1998).

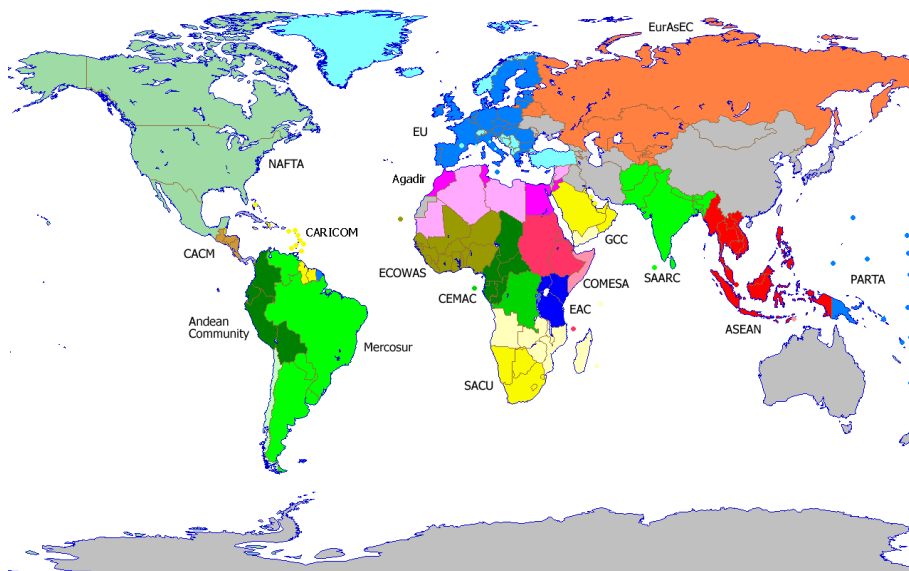
Dins els processos de regionalització més importants cal destacar la UE (Unió Europea), i dins d'aquesta l'Eurozona³, el NAFTA (Àrea de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord que inclou els Estats Units, Canadà i Mèxic) i el Mercosur (Mercat Comú del Sud integrat per Brasil, Argentina, Uruguai, Paraguai i Veneçuela). Cal senyalar que els processos de regionalització són altament dinàmics i actualment estem immersos en un procés de reestructuració dels blocs existents. Així, en el cas de la UE, un cop assolida l'expansió cap a l'Est el proper objectiu és la creació d'un espai Euromediterrani consistent en l'establiment gradual d'una zona de lliure comerç amb els països del Magreb⁴ tot i que amb un grau d'integració econòmica i política

²Encara que els inicis de la UE són anteriors, aquests no poden desvincular-se de les necessitats de les empreses transnacionals. A més fou a partir dels anys 80 que la UE cobrà un impuls renovat (M.Etxezarreta 1998).

³L'Eurozona o eurogrup està formada pels països de la Unió Europea que han decidit integrar-se en una *Unió Monetària* i comparteixen l'Euro com a moneda única. Actualment l'Eurozona està formada per 15 països: Alemanya, Àustria, Bèlgica, Eslovènia, Espanya, Finlàndia, França, Grècia, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Malta, els Països Baixos, Portugal i Xipre.

⁴Sorgit arran de l'anomenat Procés de Barcelona (1995) alguns dels països que entrarien a formar-ne part serien Marroc, Algèria, Tunísia, Egipte, Palestina, Israel, Síria i el Líban.

Figura 1:

(b) Principals blocs regionals existents en l'actualitat

menor que en el cas de la UE. A nivell del continent americà, l'expansió del NAFTA es concreta en el macroprojecte de l'ALCA (Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques) que pretén integrar a les 34 nacions del continent americà, amb l'excepció de Cuba, en una àrea de lliure comerç sota el lideratge dels EE.UU.. Actualment el projecte està paralitzat davant el rebuig per part d'alguns països (especialment els països membres del Mercosur) davant les condicions àmpliament avantatjoses de les empreses dels EE.UU.. En resposta a l'ALCA, per iniciativa de Veneçuela i Cuba, sorgeix l'ALBA (Alternativa Bolivariana de les Amèriques⁵) inicialment centrat en l'àmbit energètic però que pretén incorporar aspectes comercials. En la Figura 1 podem observar els principals blocs econòmics existents i observar la diversitat i el dinamisme dels processos d'integració regional en l'actualitat.

Cal remarcar però que malgrat pot semblar que aquests processos de regionalització signifiquin un proteccionisme, tenen també una doble

De moment només s'han desenvolupat aspectes relacionats amb la seguretat i la immigració i sembla que l'objectiu de crear per al 2010 "la major àrea de lliure comerç del món amb un potencial de 700 milions de consumidors" queda encara molt lluny.

⁵Actualment formen part de l'ALBA Cuba, Veneçuela, Bolívia i Nicaragua.

vessant combinant la *protecció i l'enfortiment dels mercats interns amb una expansió cap a l'exterior cercant ser més competitiu en els mercats mundials*. Així doncs no podem entendre la regionalització com un fenomen contrari a la globalització sinó com un mecanisme que potència aquesta última presentant elements complementaris (M. Etxezarreta, 1998). D'aquesta manera la formació de blocs regionals constitueix un escenari perfecte, i desitjat, pels grans grups transnacionals ja que els permet reforçar les seves estratègies de cara a la competència mundial. El grau de complementarietat és tan gran que fins i tot la OMC, "garant" del lliure comerç global, dona cobertura i potencia els acords regionals ja que *"aquest tipus d'acords permeten que grups de països negociessin normes i compromisos que van més enllà del que permet el multilateralisme de la OMC. Al seu torn, algunes d'aquestes normes prepararen el camí per a posteriors acords de la OMC."*⁶

Graus d'integració econòmica

D'acord amb la teoria clàssica del comerç internacional es poden identificar diferents fases o graus d'integració econòmica. Cada fase suposa un grau més d'integració econòmica i no entra en contradicció amb les fases anteriors. Ens trobem doncs en una fase més avançada del lliure comerç que promou actualment la OMC.

- ÀREA DE LLIURE COMERÇ: diversos països decideixen eliminar les barreres al comerç intern però cada país manté els seus propis aranzels respecte tercers països.
- UNIÓ DUANERA: es produeix quan una Àrea de Lliure Comerç decideix establir uns aranzels comuns sobre les importacions de tercers països.
- MERCAT COMÚ: suposa l'eliminació de barreres a tots els factors productius. És a dir, mercaderies (com en una Unió Duanera), treballadors i capital.
- UNIÓ ECONÒMICA: suposa la harmonització de les polítiques fiscals i monetàries. Al establir-se un sistema monetari únic, cada país es sotmet a una disciplina monetària per de mantenir els tipus de canvi dins els límits fixats. Un cas especial d'unió econòmica és la Unió Monetària, en la qual els països decideixen adoptar una moneda única i eliminar els tipus de canvi. És el cas de l'Eurozona.
- INTEGRACIÓ ECONÒMICA: suposa la cessió de sobirania dels estats membres a una autoritat supranacional que serà l'encarregada de gestionar les polítiques fiscals i monetàries.

⁶ OMC (1997): *Regionalismo ¿amigos o rivales?* a "Entender la OMC"
<http://www.wto.org/> http://www.wto.org/spanish/thewto_s/whatis_s/tif_s/bey1_s.htm.

No podem però oblidar un altre paper important que sovint juguen els processos de regionalització i és el de disciplinar els estats membres tot forçant-los a adoptar les polítiques neoliberals "necessàries" que sovint són impopulars i que el fet que no provinguin directament dels estats fa que es generi menys oposició i/o que aquesta oposició sigui més difícil de canalitzar al tractar-se d'organismes sobre els quals els ciutadans no poden exercir cap mena de control directe. Aquest és el cas, per exemple de la UE, on a la dècada dels noranta s'instaran les privatitzacions d'empreses públiques, la liberalització dels mercats i la retallada de l'Estat del Benestar per tal de complir amb els criteris establerts a Maastricht, posteriorment blindats amb el Pacte d'Estabilitat i Creixement⁷, com a requisits per a l'entrada a l'Eurozona.

Superpotències i països emergents

Des dels anys setanta, i especialment després de la caiguda del bloc soviètic, l'economia global s'ha estructurat al voltant d'un centre format per la tríada EE.UU., la Unió Europea i el Japó i unes perifèries regionals al voltant d'aquests centres de poder. Aquesta però no és necessàriament una configuració estable.

En les últimes dècades la lògica capitalista de la Unió Europea s'ha vist reforçada i l'aprofundiment de l'integració europea i l'expansió territorial l'han portat a convertir-se en l'economia més gran del món i la possibilitat que l'Euro substitueixi el Dòlar com a divisa de referència és, encara que difícil, una possibilitat real. No obstant la Unió Europea està políticament fragmentada i és militarment dependent dels Estats Units. Aquesta debilitat política i militar impedeix a la UE projectar la seva pròpia "*lògica territorial*" al món i disputar el rol de superpotència hegemònica als EE.UU..

D'altra banda, l'Est i El Sud-Est Asiàtic representen una major amenaça per a l'hegemonia nord-americana. Aquesta regió ha anat acumulant en les darreres dècades cada cop més poder productiu i financer restant cada cop més poder a Europa i es Estats Units. Malgrat els Estats Units exerceixen cert control polític sobre Japó, Taiwan i, en menor mesura, Corea del Sud, i això dificulta la creació d'estructures polítiques supraregionals, l'espectacular ascens de la Xina, un país no aliat dels Estats Units, i el paper creixent de lideratge

⁷ Les condicions que s'establiren a Maastricht (1992) per a que un país pogués incorporar-se a l'Euro i que posteriorment amb el Pacte d'Estabilitat i Creixement (2006) es convertiren en permanents són les següents: un dèficit públic inferior al 3%, un Deute Públic inferior al 60% del PIB, estabilitat de preus i de tipus de canvi així com un Banc Central independent.

regional que aquesta ha anat assumint, suposa una amenaça clara per al manteniment de l'hegemonia nord-americana.

No podem ignorar però el paper que podria jugar Rússia, que animada pels elevats preus del gas i el petroli, ha recuperat la voluntat d'heretar el paper de l'URSS i ja ha demostrat en més d'una ocasió que té la clau de l'aixeta energètica europea i està disposada a utilitzar aquest poder.

Tampoc podem oblidar que existeixen una sèries d'altres països emergents, amb un gran potencial econòmic, com poder ser la Índia, el Brasil o Sud-Àfrica, i que malgrat ara per ara no han demostrat cap mena de voluntat d'anar més enllà de ser potències regionals, no es pot descartar que la pròpia dinàmica expansionista del capitalisme no els dugui a la lluita per l'hegemonia global.

Competència i imperialisme

És precisament aquesta situació de blocs econòmics i potències emergents en expansió la que condueix inevitablement al conflicte inter-imperialista. Cada bloc regional intenta expandir la seva àrea d'influència econòmica i política cap als països més propers geogràfica o culturalment. És evident doncs que en algun moment es produiran conflictes, de manera similar a quan les potències europees es van repartir el món durant el colonialisme del S.XIX. Es produeix doncs una competència imperialista que, però, com en els anys de la Guerra Freda, rarament es visualitza en els països centrals sinó que és a la perifèria on és fa visible (ex: Sudan, Birmània, etc.). Així és impossible separar les intervencions militars als Estats Units a l'Orient Mitjà de la voluntat de limitar les influències, sobretot xineses, però també russes i europees⁸, i assegurar el control d'una àrea amb una gran importància tant en matèria geoestratègica com en recursos energètics.

L'altra cara de la moneda la representen els intents de la Unió Europea de crear una àrea de lliure comerç Euro-Mediterrània o els acords comercials UE-Àfrica o UE-Mercosur o els acords de la Xina amb nombrosos països africans i llatinoamericans pels quals la Xina s'assegura un accés privilegiat a les matèries primeres i els recursos naturals d'aquests països a canvi de suport polític i militar⁹ i ajuda al desenvolupament.

⁸ Amb la més que possible annexió de Turquia, la UE obriria una porta important a tota la regió de l'Orient Mitjà i el Mar Caspi i s'asseguraria un accés ràpid i senzill a les riqueses energètiques de la regió.

⁹ Especialment en el cas de països amb relacions conflictives amb els Estats Units.

En un món globalitzat com l'actual però, dominat per les empreses transnacionals, les línies del conflicte interimperialista sovint es veuen desdibuixades per empreses de capital nord-americà que operen a Europa o empreses xineses de capital europeu, etc. o l'existència dels anomenats *fons sobirans* o dels fons de pensions globals que es mouen d'una banda a l'altra únicament cercant el major benefici sense cap mena de control polític. I és que una característica fonamental del sistema capitalista és la competència: els capitalistes lluiten entre si per obtenir una part major dels beneficis totals més enllà de la lògica territorial del conflicte interimperialista. Aquesta enorme competència porta a l'absorció dels capitals més petits per part de capitals més grans. El capital així doncs es centralitza i es concentra al mateix temps que els agents productius (i financers) es fan més grans.

Aquest fenomen de competència-concentració de capitals al mateix temps reforça i debilita la conformació de blocs regionals. Si per una banda la concentració de capital i poder atorga més poder a les regions centrals en detriment de les perifèriques, aquesta interrelació creixent entre capitals de diferents blocs regionals debilita la voluntat imperialista al existir una divisió entre els interessos del capital regional.

ANNEX: Els Fons Sobirans

Els *fons sobirans* (Sovereign Wealth Fund) són dipòsits de diners constituïts per rentes extraordinàries gestionats per governs o agències governamentals. Els diners que formen aquests fons tenen orígens diversos. En alguns casos es nodreixen dels ingressos de l'explotació dels recursos naturals i energètics (principalment petroli i gas però també coure, diamants, fosfats, etc.). Aquest és el cas de països com ara Noruega, Rússia, Aràbia Saudita, Dubai, Qatar, Xile, Abu Dabi, Líbia, Algèria, etc. D'altra banda els fons sobirans també poden tenir origen en els excedents de les balances comercials. Aquest és el cas de països com la Xina, Singapur o Hong Kong. Aquests fons estan invertits principalment en els mercats financers de Wall Street, Londres i Tòquio així com en Deute Públic, fonamentalment dels EE.UU.. Tradicionalment aquests fons havien mantingut una perfil molt discret amb inversions de tipus financer sense pretensions de gestionar les empreses participades.

En els últims anys l'increment dels preus de les matèries primeres i els recursos naturals i energètics i el gran creixement de la Xina han portat a que aquests fons atresorin un capital estimat en 2,5 bilions

de dòlars¹⁰ (suficient per controlar totes les empreses que cotitzen a Wall Street). Davant aquest augment de capital els fons sobirans han cercat comprar participacions significatives de grans empreses europees i nord-americanes i aviat s'han encès les llums d'alarma davant el perill que suposa cedir el control d'aquestes empreses (moltes d'elles de sectors estratègics) a tercers països, alguns dels quals amb poques garanties de submissió als interessos dels països centrals. Els casos més significatius potser són la negativa dels EE.UU., adduint raons de seguretat, a acceptar la compra per part de fons xinesos d'empreses d'alta tecnologia o l'entrada d'un fons sobirà de Dubai a l'empresa que controla els principals ports dels Estats Units.

Els fons sobirans, per tant, s'han convertit en la punta visible de l'iceberg de del conflicte entre les potències actuals i les potències emergents. Serà interessant veure en els propers anys el seu paper i la seva evolució.

Bibliografia

- Fernández Durán, R. (2005): "La compleja construcción de la Europa superpotencia". Virus Editorial.
- Fernández Durán, R. (2003): Capitalismo (financiero) global y guerra permanente. Virus Editorial.
- Fernández Durán, R., Etxezarreta, M., Sáez, M. (2002): Globalización capitalista. Virus Editorial.
- Harvey, David (2005): Breve historia del neoliberalismo. Ed. Akal
- Harvey, David (2003): El nuevo imperialismo. Ed. Akal
- Martínez Coll, Juan Carlos (2001): "La integración de la Unión Europea" en La Economía de Mercado, virtudes e inconvenientes, <http://www.eumed.net/cursecon/17/>
<http://www.eumed.net/cursecon/17/>

Joan Junyent Tarrida

Seminari d'economía crítica Taifa.

¹⁰Només les reserves xineses ja ascendeixen a 1,3 bilions de dòlars.